

**Zařazujeme diskusní příspěvek k problematice LVII. Akademického fóra,
došlý 16.12.2014, den po uzávěrce materiálů k Záznamu z AF-LVII.
V současné době nabyl znovu na aktuálnosti.**

K tématu jednotných přijímacích zkoušek

Jiří Zika

Na úplný začátek je potřeba zmínit, že požadavek na zavedení povinných jednotných přijímacích zkoušek na střední školy vzešel zejména z odborů školství krajských úřadů. Některé kraje a mnohé školy samotné totiž přijímací zkoušky ve zhruba 80 % stejně organizovaly; jejich realizaci pověřovaly komerční subjekty nebo je připravovaly samy. V několika případech připravilo a realizovalo přijímací zkoušky v krajích i Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání (CZVV). Centrálně zadávané a vyhodnocované přijímací zkoušky tak z tohoto pohledu neznamenají žádnou výraznou změnu. Přinášejí však do procesu zejména prvek srovnatelnosti a při centrálním vyhodnocování i vyšší míru objektivity. Lze tedy konstatovat, že vyhlášení pilotního ověřování organizace přijímacího řízení do oborů vzdělání s maturitní zkouškou s využitím centrálně zadávaných jednotných testů z předmětů matematika a český jazyk a literatura (pilotní ověřování) bylo ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) logickou a očekávatelnou reakcí.

K tomuto účelu MŠMT využilo zákonného zmocnění v § 171 odst. 1 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Základní cíle pilotního ověřování byly stanoveny takto: (a) ověřit organizaci a obsah zadání jednotných testů, (b) získat poznatky o působení použití jednotných testů v přijímacím řízení a pro proces rozhodování ředitelů středních škol při přijímacím řízení, (c) získat podklady pro budoucí úpravu právních předpisů upravujících systém přijímacího řízení.

MŠMT pověřilo realizaci pokusného ověřování CZVV, a to v rozsahu návrhu, přípravy a zabezpečení výroby testových zadání, jejich distribuce, zpracování metodik pro konání jednotných testů, vyhodnocení testů a předání výsledků přihlášeným středním školám. Volbě CZVV jednoznačně svědčily následující skutečnosti: (1) CZVV je ze zákona a podle zřizovací listiny organizací pro zjišťování výsledků vzdělávání a realizaci evaluačních projektů organizovaných MŠMT, (2) CZVV realizovalo od roku 2004 do roku 2008 rozsáhlá šetření žáků pátých a devátých ročníků základních škol v rámci projektu KVALITA I, (3) CZVV realizovalo na základě výběrových řízení přijímací zkoušky v některých krajích, (4) CZVV úspěšně realizovalo čtyři ročníky maturitní zkoušky a má potřebné know-how i technické a technologické zázemí pro evaluační projekty celoplošného charakteru, (5) CZVV připravilo pro osm zkušebních období MZ více než 168 relevantních testů s vysokou úrovní validity a reliability. Důležitým aspektem je i to, že CZVV jako státní organizace je na rozdíl od komerčních společností pod veřejnou kontrolou.

Záhy po vyhlášení pilotního ověřování se v médiích začaly objevovat články citující tzv. „odborníky“ na školskou problematiku. Aniž by bylo potřeba hluboké analýzy motivací, bylo z obsahu a zejména pak z formy zřetelné, že jde o spíše o zájmový lobbying než o odbornou polemiku. Jejich autoři a citovaní „odborníci“ projevovali starost o zákonnost pilotního ověřování, brojili proti omezování rozhodovacích pravomocí ředitelů, šířili obavy o deformaci směřování výuky v základních školách a v neposlední řadě zpochybňovali schopnost CZVV připravit kvalitní testy. Zjevným důvodem polemik o zákonnosti pilotního ověřování a vřazení jeho výsledků do kritérií přijímacího řízení bylo nepochopení jeho podstaty. Z argumentací očividně vyplývalo, že kritici chybně kvalifikovali jednotné testy v rámci pilotního ověřování jako přijímací zkoušku, pro jejíž konání jsou stanovena konkrétní pravidla ve školském zákoně. Jednotné testy ale takový účel nemají plnit, jsou jen jedním z kritérií pro hodnocení uchazečů v rámci přijímacího řízení, která ředitel školy vyhláší k 31. lednu 2015. Využití testů řediteli nebrání připravit a organizovat vlastní přijímací zkoušku v zákonných termínech. Na „barikádách“ obránců rozhodovacích pravomocí ředitelů stáli odpůrci jednotných testů s hesly proti centrálně stanovené minimální hranici úspěšnosti. Přitom pro pilotní ověřování žádná taková minimální hranice úspěšnosti stanovena nebyla, a soudě podle aktuálního vývoje přípravy věcného záměru novely školského zákona, nebude pro nejbližší období stanovena ani pro povinné přijímací zkoušky. Strašení minimální hranicí se z tohoto pohledu jeví spíše jako poplašná zpráva než kvalifikovaná racionální kritika.

Za významné přínosy jednotných testů je možné považovat to, že důsledně vycházejí z rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP ZV), a dále, že obsahují otevřené úlohy. Z prvního z nich vyplývá, že k přípravě na test není potřeba žádných zvláštních, ať již placených, či neplacených kurzů a doškolování. Základní školy mají šanci připravit své žáky v rámci standardní výuky. Lze se navíc domnívat, že jednotné testy splní i motivační funkci a pro učitele základních škol zlepší podmínky pro kvalitní výuku; učit motivované žáky je vždy snazší a efektivnější. Zařazení otevřených úloh povede k eliminaci formalismu v přípravě na zkoušky. Otevřené úlohy ověřují produktivní dovednosti a výrazně snižují náhodné skóre testu. Příprava tak nemůže být směřována jen na „učení“ strategie řešení testů, musí zahrnovat kvalitní výuku celého spektra vědomostí a dovedností stanovených RVP ZV.

Je pravda, že otevřené úlohy jsou výrazně náročnější na hodnocení než tzv. zaškrťovací úlohy, které převládají v testech komerčních společností. Umožňují ale, bez zkreslení náhodnou volbou, ověřit i žákovu skutečnou aktivní invenci. Žáci mohou v otevřených úlohách, a to zejména v široce otevřených úlohách, kde je vyžadován i postup řešení, použít i netradiční metodu, která není zahrnuta v klíči správných řešení. Algoritmus hodnocení otevřených úloh, který CZVV používá, s touto alternativou primárně počítá. Klíč správných řešení je postupně aktualizován na základě poznatků z hodnocení tak, aby zohlednil všechna možná správná řešení, která žáci vymyslí.

Co tedy uvést na závěr? Koncept centrálně zadávaných jednotných testů má obrovský potenciál vnést do rozhodovacího procesu přijímacího řízení prvek srovnatelnosti a přenositelnosti výsledků, poskytnout ředitelům středních škol informace o míře zvládnutí učební látky základních škol uchazeči o studium na jejich škole, předat ředitelům základních škol agregovaná data o výsledcích jejich žáků strukturovaně podle jednotlivých oblastí vyučované látky a nabídnout široké veřejnosti, zejména pak rodičům, informace minimálně o úrovni náročnosti přijímacího řízení. Prvním krokem k naplnění zmíněného potenciálu bude vyhlášené pilotní ověřování. Zájem krajů jako největšího zřizovatele středních škol, podpora MŠMT i velkých školských asociací a rozsah škol přihlášených do projektu (více než 55 % škol s ročníky ukončovanými maturitní zkouškou) lze mít za dobrý základ pro naplnění záměru.